

UOT 33

KƏMALƏ TƏHMƏZBƏYOVA

BEYNƏLXALQ REGIONAL İNTEQRASIYA VƏ QLOBAL GÖSTƏRİCİLƏR

Tədqiqatlar göstərir ki, integrasiya dövlətlər arasında sədləri, yəni adət-ənənələri, milli dəyərləri, qloballaşma isə investisiya, texnologiya, əmək resurslarının tətbiqi sahəsindəki və s. məhdudiyətləri aradan qaldırır. Demokratikləşmə isə bu proseslərin beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş standartlar və prinsiplər əsasında azad, maneəsiz şəkildə baş verməsini nəzərdə tutur. Belə qənaətə gəlmək olar ki, ölkələrin demokratikləşmə səviyyəsi integrasiya prosesləri sürətləndirən başlıca amillərdən biridir. Əslində demokratiya özü də integrasiyanın məhsuludur.

Açar sözlər: *investisiya, texnologiya, qloballaşma, milli dəyərlər, əmək resursları.*

Regional dövlət birliyinin əhəmiyyəti durmadan artır. Bu bazar iqtisadiyyatı şəraitində beynəlmiləşmənin təzahürü kimi çıxış edir. Integrasiya dünya ölkələrinin bir-birinə çoxşaxəli istiqamətdə yaxınlaşması, qovuşması deməkdir. Latıncadan “integratio – bərpa olunma, integrationus tam vahid kimi ifadələrdən formalaşır”. Tarixən integrasiya kortəbii şəkildə baş verir. Bu siyasi və dövlətlərarası düşünülmüş münasibətlərdən kənar fəaliyyət hesab olunur. Bu kortəbii fəaliyyətin əsas səbəbi təbii əmək bölgüsünün mövcudluğudur. Belə əmək bölgüsü milli təsərrüfatları və bazarları bir-birindən asılı vəziyyətə salır. Məsələn: Çindən Azərbaycana qədər uzanıb gedən ipək yolu ölkədən ölkəyə keçərək müxtəlif xalqların mədəniyyətlərinin daşıyıcılarına və kortəbii integrasiyasına səbəb olurdular. Tədqiqatlar göstərir ki, müharibələr, işğalçılıq müstəmləkəçilik siyasəti özü də müəyyən mənada integrasiya törədir. Belə ki, hər hansı bir dövlət zəbt etdiyi əraziyə və ölkələrə öz adət və ənənələrini gətirir və istər-istəməz yerli adət və ənənələrdən nəyi isə mənimsəyir. Araşdırmalara əsasən deyə bilərik ki, bir ölkədə digər ölkənin əsgərləri yerləşdirilsə, o zaman əsgərlər onların ailələri uşaqları ilə yerli əhali arasında kortəbii adaptasiya baş verir. Məsələn: Azərbaycan və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan MR-in VII əsrdə ərəb işğalına məruz qalması islam dininin qəbuluna bir sıra ərəb adət-ənənələrinin ölkəmizin mədəniyyətində, məişətində bu günə qədər yaşaması danılmaz həqiqətdir. Naxçıvan MR-nin 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsindən sonra Rusiyanın tərkibinə qatılması və car Rusiyanın yetirdiyi siyasəti, daha sonra sovet hakimiyyətinin qələbəsi və Naxçıvan MR-in Rus hökuməti tərəfindən Azərbaycanın ərazisinə birləşdirilməsi ölkəmizin ictimai, siyasi, mədəni həyatında böyük rol oynamışdır. Ən çox bu dövrdə mədəniyyətimiz, dilimiz, adət və ənənələrimizdə, incəsənətimizdə rus meyli hiss olunmuşdur. Tədqiqatlar göstərir ki, sonralar bu integrasiya prosesi Hakim dövlətlər müstəmləkələrdə müstəmləkəçi dövlət, zorakı integrasiya siyasəti yeridərək həmin dövlətləri, xalqları özünüküləşdirmək istəmişdir. Tədqiqatlara əsasən Əli Həsənovun bir fikrini xatırlamaq yerinə düşər: “Öz ölkəsinin siyasi-iqtisadi inkişafını təmin etməyi qarşısına məqsəd qoyan dövlətlər məcburiyyət qarşısında bu kortəbii və obyektiv proseslərə müvafiq olaraq müdaxilə edir, müəyyən ümumi razılığa gəlir və hamı üçün məqbul hesab edilən qaydalar yaradır və bu qaydalara nəzarət edən dövlətlərarası institutlar yaradır. Bu da təsir altında münasibətlərin qurulması deməkdir. Deməli kortəbii başlanan regional integrasiya prosesi dövlətlərin və dövlətlərarası təşkilatların idarəsinə alınır və tənzimlənir”. Beləliklə, deyə bilərik ki, integrasiya formalaşmasına görə 3 qrupa bölünür: Kortəbii, zorakı və tənzimlənən integrasiya. Integrasiya prosesləri müəyyən zəmində baş verir. Onun başvermə səbəblərinin əsasında maddi və mənəvi maraqlar və ya tələbat durur. Bu tələbləri doğuran səbəblər isə təbii sərvətlərin qeyri-bərabər paylanması buna əsasən təbii əmək bölgüsünün olması, ixtisaslaşma, əmək ehtiyatlarının qeyri-bərabərliyi, təbii iqlim şəraitinin müxtəlifliyi və s. daxildir. Tədqiqatlara əsasən deyə bilərik ki, bütün bu deyil-

lənər qlobal inteqrasiya münasibətlərini formalaşdırır. Beynəlxalq əlaqələrin formalaşması mexanizmi çoxşaxəli olsa da, onu 3 qrupda birləşdirmək olar: 1. İstehsal sahəsində baş verən inteqrasiya (assosiasiyaların, konsernlərin və korporasiyaların yaranması); 2. Qeyri istehsal sahələrində baş verən inteqrasiya (maarif, mədəniyyət, idman, səhiyyə); 3) Xidmət sahələrində baş verən inteqrasiya (nəqliyyat, rabitə, ticarət,). Lakin inteqrasiya iqtisadiyyat yönümlü olduğu qədər də siyasi bir prosesdir. Belə ki, inteqrasiyanın əlaməti kimi iqtisadiyyat sferasında ümumi siyasətin formalaşdırılması və reallaşdırılması çıxış edir. Tədqiqatlar göstərir ki, beynəlxalq iqtisadi siyasət bir neçə istiqamətdə aparılır: 1) Xarici ticarət siyasəti; 2) Ödəmə balans siyasəti; 3) İnvestisiya siyasəti; 4) Xarici yardım siyasəti.

Lakin inteqrasiya prosesini dünyada baş verən digər dövlətlərarası sosial, iqtisadi və siyasi proseslərdən fərqləndirən bir neçə faktor mövcuddur. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir. 1. İnteqrasiya regionda və qlobal aləmdə vahid təsərrüfat sisteminin bəzi sahələrdə yaranmasından və onun birgə idarəçiliyindən ibarətdir; 2. İnteqrasiya baş verən regionlarda regionlararası sərhədlərin götürülməsini tələb edir; 3. İnteqrasiya vahid region daxili bazar formalaşdırır, istehsal və xidmət sahələrini də inkişaf etdirir; 4. İnteqrasiya milli adət-ənənələrinin, mədəniyyətlərin qovuşmasını tələb edir. Göründüyü kimi, inteqrasiya bir elm kimi formalaşır, genişlənir, özünün predmet və metodlarını yaradır. Professor Əli Həsənov yazır: “İnteqrasiyanın predmeti-ictimai-iqtisadi, elmi-texniki və informasiya formasında götürə bilərik. Coğrafiyasına görə isə qlobal, regional, subregional formada təzahür edir.” Bütün deyilənləri və araşdırmaları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, “Elmin predmeti dövlətlərarası ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi münasibətlərin qovuşması yəni inteqrasiya proseslərini doğuran səbəblərin elmi əsaslarla öyrənilməsidir.” Məhz bu elmin obyektı, ictimai, iqtisadi, siyasi, elmi-texniki hadisə və proseslərin inkişafı, inteqrasiyası, subyektı isə bu hadisə və prosesləri tənzimləyən dövlətlər, BHAT və BQHT hesab olunmalıdır.

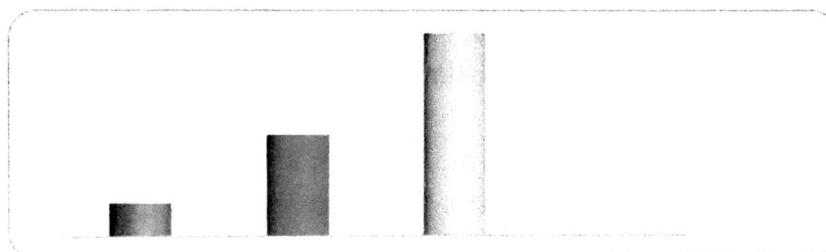
Kortəbii inteqrasiyadan fərqli olaraq, obyektiv tənzimlənən inteqrasiya iqtisadi ədəbiyyatlarda 5 mərhələdən keçir: 1. Azad ticarət zonası; 2. Gömrük ittifaqı; 3. Ümumi bazar; 4. İqtisadi ittifaq; 5. Valyuta ittifaqı.

Araşdırmalar göstərir ki, inteqrasiya özlüyündə qloballaşma doğurduğu kimi, regionlaşmanın da əhəmiyyətini artırır və yeni istehsal əlaqələri, münasibətləri törədir. İnteqrasiya prosesində qloballaşma və regionlaşma tam vəhdət halında çıxış edir. Elşən Hacızadə bu haqda yazır: “Müasir iqtisadi inteqrasiya modeli açıq regionalizmdə tərənnüm olunur, onun məqsədinin fəvqündə azad ticarət sferasının genişlənməsi, insan və kapital axının sərbəst hərəkət missiyası dayanır”. Araşdırmalar göstərir ki, regional inteqrasiya ilk dəfə Avropada başlanmışdır. Müasir zamanda inteqrasiya elə bir iqtisadi kateqoriyadır ki, heç kim onun qarşısını almaq iqtidarında deyil. Tədqiqatlar göstərir ki, hər bir inkişaf etmiş ölkə qlobal və regional inteqrasiya prosesini öz mənafeləri axarına yönəldə bilir. Belə ki, zəif inkişaf etmiş ölkələr yeni iqtisadi, siyasi və digər cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təsiri altında olur. Zənnimizcə beynəlxalq regional inteqrasiya və qloballaşma prosesində fəal iştirak etmək üçün hər hansı bir dövlət iki əsas şərtə malik olmalıdır: bunlardan biri müstəqillik, ikincisi isə demokratiyadır. Demokratiya ölkədə o zaman baş verə bilər ki, ölkə siyasi və iqtisadi cəhətdən azad olsun. İqtisadi ədəbiyyatlarda demokratiyanın beynəlxalq aləmdə bugünkü standartları: - hakimiyyətə gəlmənin, onun idarəçiliyinin, rəqabət prinsiplərinin açıq və demokratik siyasi mübarizəyə söykənməsi, dövlətin vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının konstitusiyaya qanunları ilə təmin edilməsi, hakimiyyət bölgüsü, prinsiplərinin bərqərar olması, vətəndaşların dövlət həyatında iştirakı, azad seçkilərin keçirilməsi və s. ilə ölçülür. Zənnimizcə demokratiya dövlətlərin və insanların inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq şüurda formalaşan bir prosesdir. Belə ki, insanlar intellektual səviyyələrindən asılı olaraq fərdi qaydada demokratik münasibətləri formalaşdıraraq cəmiyyətə şamil etmiş sonrakı mərhələdə ən düzgün demokratik prinsiplər

seçilmiş və ümumxalq səsverməsi yolu ilə konstitusiyada öz əksini tapmışdır. Əslində demokratiya özü də inteqrasiyanın məhsuludur. Belə ki, demokratiyanın beşiyi ABŞ sayılır. Demokratiya anlayışı ABŞ prezidenti V. Vilsonun tərəfindən “Dünyanı demokratiya üçün təhlükəsiz edək” çağırışından sonra başladığını və yayıldığını hesab etmək olar. Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra demokratik inkişaf yolunu seçməsi HAQT və BQHT-u ilə əməkdaşlığı qlobal münasibətlərin sürətlə baş verməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycanın Beynəlxalq regional inteqrasiya və qlobal münasibətlərdə sərbəst iştirak etmək üçün müstəqillik və demokratiyadan başqa üçüncü şərt sosial resursları da nümayiş etdirməsidir. Sosial resurslara aiddir: vətəndaş birliyi, ölkə rəhbərliyinin yeritdiyi daxili və xarici siyasətə əhalinin münasibəti, milli maraqların və ölkədaxili sabitliyin qorunmasında ölkə əhalisinin birgə nümayiş etdirdiyi iradə, xalqın dövlət siyasətinə verdiyi dəstək və s. Araşdırmalara əsasən müstəqil Azərbaycanın konstitusiyasında göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası başqa ölkələrlə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarına əsasən həyata keçirir. Beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər Azərbaycanın üzv olduğu qlobal təşkilatların BMT, ATƏT-in “Helsing Aktında”, Paris-İstanbul Xartiyasında regional təşkilatlar olan Avropa şurası, Qara dəniz hövzəsi ölkələrinin əməkdaşlıq təşkilatı GUAM, MDB, İslam təşkilatı ölkələri EKO və s. təşkilatların da nizamnaməsində öz əksini tapmışdır. Belə ki, 1995-ci il noyabrın 12-də ölkənin yeni konstitusiyası demokratik və hüququ dövlətin təməlini qoydu. Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I və II bəndləri, 29,60,63,65,71 və 1514-cü maddələri məhz insan hüquqları və insan azadlığının konstitusional əsasını təşkil edir. Deməli demokratiya nəinki ölkə daxili, eyni zamanda qlobal səviyyədə insan hüquq və azadlığının siyasi plüralizm söz mətbuat azadlığına yönəldilən bir prosesdir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycanda demokratik dövlətçilik ənənələrinin əsası XX əsrin əvvəllərində yəni 1918-ci il may ayının 28-də yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Demokratik Respublikası tərəfindən qoyulmuşdur. Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycan Respublikası indiyə qədər insan hüquqları sahəsində bir çox beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur. Onların da sırasına “Mülki və siyasi hüquqlara dair” beynəlxalq pakt, BMT qadınların siyasi hüquqlarına dair və BMT-nin uşaq hüquqları konvensiyasında irqi ayrı-keçiciliyinin bütün formalarının ləğv olunmasına dair Beynəlxalq konvensiyada və s. göstərmək olar. Ölkəmizin müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsindən sonra yəni 2001-ci ilin yanvar ayının 25-dən Avropa şurasının tam hüquqlu üzvü olan Azərbaycan Avropa hüquq məkanına inteqrasiya olunur. Avropa insan hüquqları konvensiyası özündə 46 dövləti birləşdirir.

Heydər Əliyev 1998-ci il 22 fevral tarixli “İnsan və vətəndaş” hüquq və azadlığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında, 1999-cu ildə kütləvi informasiya tədbirləri haqqında qanun qəbul etmişdir. Verilən qanun və qərarlar əsasında Azərbaycanda demokratik qloballaşma bir çox sahələrə nüfuz edərək cəmiyyətin sivil səviyyəyə çatmasına, məhsuldar qüvvələrin sərbəst hərəkətinə, lokal, regional və qlobal səviyyədə istehsal, bölgü, mübadilə və istehlakın uzlaşmasına, tədricən birləşməsinə və qlobal təşkilatlar tərəfindən tənzimlənməsinə şərait yaradacaq və zənnimizcə buna nail olmaq üçün müasir qloballaşma özünün infrastrukturunu yaratmalıdır. Bu infrastruktur əlaqələndirici sahələrdə yaradılır ki, bu komponentlərə aiddir: Qlobal və regional nəqliyyat, internet kommunikasiya, ayrı-ayrı gömrük təşkilatları və bu təşkilatlara xidmət edən sahələr və s. Avropa birliyi son zamanlar ona üzv olan dövlətlərlə bu və digər sahələrdə çox ciddi iş aparılır. Araşdırmalar göstərir ki, Avropa ittifaqının İNTERREQ (beynəlxalq region) proqramı xüsusi yer tutur. Proqramın əsas məqsədi vahid iqtisadi sərəhəd kommunikasiya sistemi ilə bir-birinə bağlanmış beynəlxalq regionlar yaratmaq və s. ibarətdir. Çağdaş dünyanın inteqrasiya olunmasında informasiya iqtisadi kateqoriya kimi dəyərləndirilir. Qloballaşmanın əsas əlaqələndirici komponenti olan informasiya kommunikasiya texnologiyaları inteqrasiyaya can atan dövlətlərdə lokal çərçivədə, beynəlxalq

standartlar səviyyəsində tətbiq olunmalıdır. İlham Əliyev qloballaşan dünyada ölkələrin rəqabət qabiliyyətinin ilk növbədə informasiya kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadə ilə bağlı olmasını nəzərə alaraq demişdir. “Mən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının Azərbaycanda tətbiqini prioritet məsələ elan edirəm”. Bu gələcəkdir, gələcəyin inkişafıdır”. Azərbaycan xalqının gələcəyinin təməl daşını qoyan möhtərəm Heydər Əliyev “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya kommunikasiya texnologiyaları üzrə milli strategiya”-sını (2003-2012) təsdiq etmişdir. Məhz elə həmin ildə cənab İlham Əliyev 2003-cü ildə ilk dəfə olaraq İsveçrənin Cenevrə şəhərində keçirilən “İnformasiya cəmiyyəti üzrə dünya sammitində iştirak etmiş, sammitdə çıxış edərək bildirmişdir ki, Azərbaycan dövləti informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində bütün imkanlardan istifadə edəcəkdir.” Qloballaşan dövlətin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasını informasiya kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadə olunması ilə bağlı olmasını dəyərləndirərək, onun ölkədə sürətli tətbiqini yüksək qiymətləndirmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri 15 iyul 2012-ci il tarixli NMR-in dövlət orqanlarının Elektron xidmətlər göstərilməsinin təşkili haqqında fərmanı, elektron hökumətin formalaşması ilə bağlı işləri daha da sürətləndirmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, cəmiyyətin lokal və inteqrasiya olunmasında mobil telefonların rolu böyükdür. Məhz buna görə də mobil telefonlara olan tələb günü-gündən artmaqdadır. Son dövrlər mobil telefonlara olan tələbat 95% ödənilmişdir. MR-da mobil telefonla silahlanma səviyyəsi %-lə qrafikdə göstərilmişdir.

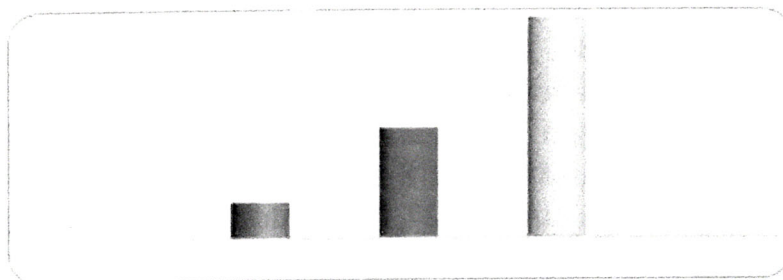

1 yanvar
2006-cı il
20%

1 yanvar
2015-ci il
45%

1 yanvar
2019-cu il
95%

Əhalinin rifah halının yaxşılaşması ilə əlaqədar olaraq ailələrin kompüterlə təminat % yüksələn xətt üzrə artırılmaqdadır.

1 yanvar
2006-cı il
15%

1 yanvar
2009-cu il
35%

1 yanvar
2010-cu il
85%

İnternet texnologiyaları, elektron kommunikasiya və biznes genişliyi iqtisadiyyatın bütün sahələrinə nüfuz edərək onu daha da genişləndirilmiş və informasiya axını daha da sürətlənmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, real bazar ölkələrində UDM-un dinamik hissəsi informasiya yönümlü sahələr proqram təminatlı sferasında telekommunikasiya kompüter sistem-

lərindən hasil edilir. Son dövrlər NMR-da da informasiya sahəsində göstərilən xidmətlərin, ötürülən informasiyaların həcmi xeyli dərəcədə artmışdır. Araşdırmalar göstərir ki, dünyada baş verən qlobal tendensiyalar, integrasiyanın dərinləşməsi və birliklərə əsaslanan müasir “informasiya iqtisadiyyatının dövrüyyəyə çıxarılması vergi sistemində də islahatların aparılmasını tələb edir. Prezident Cənab İlham Əliyevin 21 oktyabr 2005-ci il tarixli və 11 avqust 2010-cu il sərəncamı ilə tətbiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə dövlət proqramını rəhbər tutaraq 2006-cı ildə vergi inzibatchılığı proseslərinin elektron qaydada aparılmasına imkan verən avtomatlaşdırılmış vergi informasiya sistemi (AVİS0) 2007-2012-ci illərdə vergi ödəyiciləri üçün elektron bəyannamə, elektron vergi hesab faktorların göndərilməsi “onlayn kargüzarlığı” fiziki və hüquqi şəxslərin elektron qeydiyyatı sistemləri tətbiq edilmişdir. Bu sahədə Azərbaycanın dünyaya integrasiya olunmasının əyani sübutu özünü 2002-ci il də Avropa Daxili Vergi Assambleyası təşkilatına (İOTA) üzv olmasıdır. 2012-ci ildə Fransada keçirilmiş və burada 44 ölkənin vergi assambleyasının 160 nümayəndəsi Avropa ittifaqı, iqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatı BVF və digər beynəlxalq təşkilatlar iştirak etmişdir. Məhz Azərbaycan Assambleyasında, fəaliyyətin qiymətləndirilməsi prosesində tətbiq edilən “innovasiyalar” Azərbaycan təcrübəsi mövzusunda təqdimatla çıxış etmişdir. 2011-ci ildə beynəlxalq kooperasiyaların investisiya rəhbəri İrina Migerberq Elektron qeydiyyatın işə salınması nəticəsində Azərbaycan biznesi başlama proseduraları sahəsində dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələri ilə müqayisə edərək ciddi irəliləyiş əldə etdiyini vurğulamışdır. 2008-ci ildən Azərbaycanda bir pəncərə prinsipinin tətbiqinə başlanmışdır. Dünya bankının “Biznes, başlama” hesabatında ön sıralardan birini tutmasına səbəb olmuşdur. Beynəlxalq Maliyyə Kooperasiyası və Dünya Bankı vergilər nazirliyinin biznesə bir pəncərə prinsipi ilə qeydiyyatını dünyanın aparıcı ölkələrinə nümunə və ən yaxşı təcrübə kimi göstərməyə başlamışdır. Məhz “bir pəncərə” prinsipinin tətbiqi hər il təqribən 10-13 milyon dollar vasitəsilə qənaət etməyə imkan verir. Göründüyü kimi, Müstəqil Azərbaycan hazırda özünün ən sürətli inkişaf və dünya iqtisadi sistemin fəal integrasiya dövrünü yaşayır. Hazırda Azərbaycan 1998-ci ildə yaradılan Tivininq layihəsinin Avropa ittifaqına qoşulmaq istəyən ölkələr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu layihənin məqsədi həmin ölkələrdə qanunvericilik və digər normativ sənədləri Avropa standartlarına və ənənələrinə yaxınlaşdırmaqdır. Azərbaycanda başa çatmış, belə layihələrdə müsbət uğurlar qazanılmışdır. Belə ki, ölkəmizdə vergilər nazirliyinə daxil olan bəyannamələri: gəlir vergisi üzrə 90%, mənfəət vergisi üzrə 95%, ƏDV üzrə 98% elektron formada ödənilir. Qlobal münasibətlər ölkələrin iqtisadiyyatına və makroiqtisadi göstəricilərinə də müsbət təsir göstərən əsas amillərdəndir.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafı UDM artımı, adambaşına düşən UDM artımı və sosial siyasət səhiyyənin inkişafı NMR-də də 2018-ci ildə 2 milyard 773 milyon manat olmuşdur. UDM-tərkibində ilk yeri sənaye məhsulu 27,4% ,maddi istehsalın payı 58,6% təşkil edibdir. Adam başına düşən UDM isə 6101 manat olmuşdur. Həmin ildə kənd təsərrüfatı məhsulu 1,3%, nəqliyyat sektorunda yük daşınması 1,9%, rabitə xidməti 3,3%, mobil rabitə xidməti 2%, sənaye məhsulu 1,3%, əsas kapitalla yönəldilən investisiya. Ümumilikdə Azərbaycan üzrə 2019-cu ildə UDM həcmi 2,2% artaraq cari qiymətlərlə 81,7 milyard manat olmuşdur. Adam başına düşən UDM həcmi isə 8247 manat olmuşdur. Ölkədə əsas kapitalla yönəldilən investisiyalar 68,1% qeyri neft sektoruna 31,9% isə neft bölməsinə yönəldilmişdir. İxrac 17655,8% milyon ABŞ dolları, idxal isə 12384,7 milyon man ABŞ dolları olmuş və 5271,1 milyon ABŞ dolları həcmində müsbət saldo yaranmışdır. Göründüyü kimi baş verən müvəffəqiyyətlərin əsl səbəbi düzgün lokal və global iqtisadi siyasət və uzlaşma meyllərinin beynəlxalq səviyyə ilə əlaqələndirilməsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağarza A. Rüstəmov Əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılmasında sosial-iqtisadi inkişafın istiqamətləri. Bakı, Nurlan, 2002, s.105, 200 s.
2. Əhmədov N. Azərbaycanda xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı və istehlak bazarlarının formalaşması. Bakı, Nurlan, 2005, s. 80, 450 s.
3. Abbasov T. Naxçıvan Muxtar Respublikasında Aqrar Bazarın formalaşması və inkişafının xüsusiyyətləri. Bakı, Nurlan, 2005, s. 180, 301 s.
4. Əlirzayev Ə. İqtisadiyyat düşüncələr, baxışlar. Bakı nəşriyyatı, 2002, 464 s.
5. Məmmədov H. Bazar münasibətlər şəraitində istehsal infrastrukturunun inkişafı. Naxçıvan, Qeyrət, 2007, s. 155, 375 s.
6. Şirəliyev A., Rüstəmov A. Bazar və bazar mexanizmi. Bakı, Nurlan, 2012, s. 145, 300 s.

Naxçıvan Dövlət Universiteti

E-mail: *kamalatehmezova75@yahoo.com*

Kamala Tahmazbeyova

INTERNATIONAL REGIONAL INTEGRATION AND GLOBAL INDICATORS

Studies show that integration is a barrier between states, ie, traditions, national values, and globalization is a barrier in investment, technology, labor resources, et cetera removes restrictions. Democratization means that these processes take place freely and unhindered based on internationally accepted standards and principles. Therefore, we can conclude that the level of democratization of countries is one of the main factors accelerating the integration process. Democracy itself is a product of integration.

Keywords: *investment, technology, globalization, national values, labor resources.*

Камала Тахмазбекова

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ И ГЛОБАЛЬНЫЕ ИНДИКАТОРЫ

Исследования показывают, что интеграция снимает ограничения между государствами, т.е. традиции, национальные ценности, а глобализация – барьеры в области инвестиций, технологий, трудовых ресурсов и т. д. Демократизация означает, что эти процессы происходят свободно и беспрепятственно на основе международно признанных стандартов и принципов. Можно сделать вывод, что уровень демократизации стран является одним из основных факторов, ускоряющих интеграционный процесс. Фактически, демократия сама по себе является продуктом интеграции.

Ключевые слова: *инвестиции, технологии, глобализация, национальные ценности, трудовые ресурсы.*

(İqtisad elmləri doktoru, professor Teymur Abbasov tərəfindən təqdim edilmisdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 23.08.2021

Son variant 09.09.2021